ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Λεξικογραφικόν Δελτίον

Τόμ. 4 (1948)

Λεξικογραφικόν Δελτίον

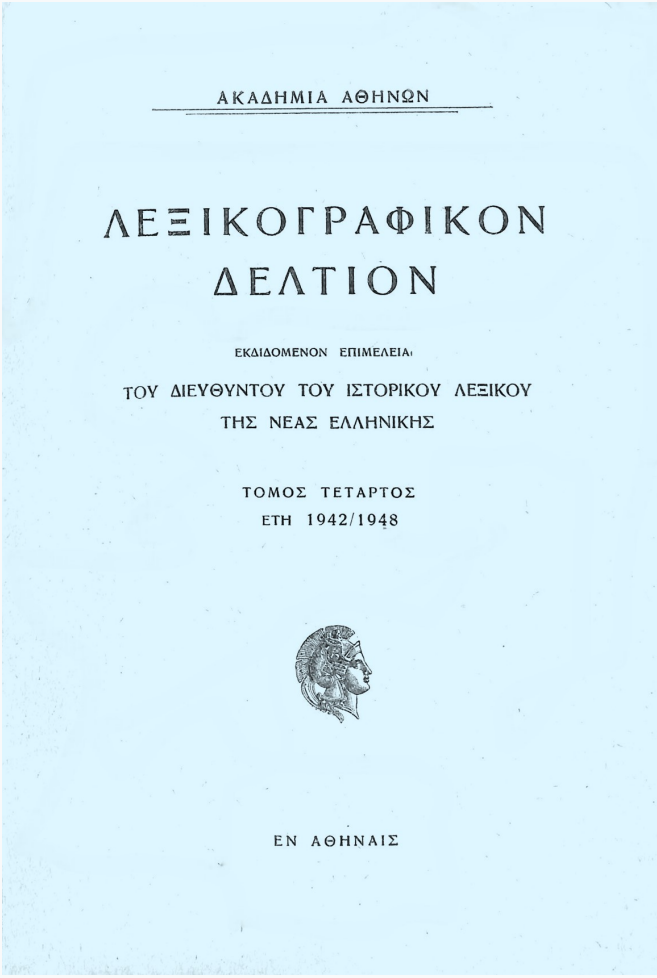

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ
ΕΤΗ 1942/1948

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Σύκον, συκοφάντης καὶ παράγωγα

Κωνσταντίνος Ρωμαίος

doi: 10.12681/ld.39464

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 28/12/2025 23:50:32

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ
ΕΤΗ 1942/1948

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ. Ι. Κουρμούλη	Γλῶσσα καὶ Λατρεία	σελ.	5 - 92
Α. Α. Παπαδοπούλου	Φρασεολογικά	»	93 - 128
Κ. Ρωμαίου	Σῦκον-συκοφάντης καὶ παράγωγα	»	129 - 136
Γ. Ι. Κουρμούλη	Καὶ πάλιν περὶ τοῦ τοπωνυμίου Χαννία	»	137 - 148
Σ. Μάνεση	Ἡ κατάληξις -ίδι ὡς περιληπτικὴ ἐν τοπωνυμίοις	»	149 - 153
Γλωσσικὴ Ἑταιρεία	Προκήρυξις διαγωνισμοῦ	»	154
Δ. Β. Βαγιακάκου	Συμβολὴ εἰς τὴν γλωσσικὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐτῶν 1939 - 1947	»	155 - 176

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ [1]

Ἐν	σελ.	129	ἀντὶ	*στάχεως*	γραπτέον	*στάχυος*
»	»	151	»	*εὕρηκα*	»	*εὕρημα*
»	»	»	»	*πικνίδιν*	»	*πυκνίδιν*
»	»	152	»	*Emil*	»	*Émile*
»	»	»	»	*Ὀγολῶν*	»	*Ὀζολῶν*
»	»	»	»	*γάλα*	»	*ὡς γάλα*
»	»	153	»	*λόγων*	»	*λύγων*
»	»	»	»	*Καλμίδι*	»	*Καλαμίδι*
»	»	165	στήλη β΄ στίχ. 6	ἀντὶ 1939	γραπτέον	1943
»	»	»	» » » 8	» 1946	»	1944

» » 173 (στήλη α΄ στίχ. 5) ἀντὶ *Αὐτόθι* γραπτέον *Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν.*

---

[1] Ἰδὲ καὶ τὰ ἐν σ. 92 διορθωτέα.

ΣΥΚΟΝ - ΣΥΚΟΦΑΝΤΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΑ

Ἀσχολούμενος πρὸ τριετίας μὲ τὴν λατρείαν τῶν ἱερῶν συκῶν εἰς τοὺς διαφόρους λαοὺς ἤχθην τότε [1] εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ ἡ ἑλληνικὴ λέξις *συκοφάντης* πρέπει νὰ ἔχῃ λατρευτικὴν τὴν ἀρχήν της, καὶ ὅτι αὕτη ὄχι μόνον ἐτυμολογικῶς (βλ. τὸ β΄ συνθετικόν της) ἀλλὰ καὶ σημασιολογικῶς εἶναι περίπου συνώνυμος πρὸς τὰς λέξεις *ἱεροφάντης* («ἱεροφάντης τῶν μυστηρίων») καὶ *ὀργιοφάντης*.

Ὁ ἀρχικὸς καὶ νῦν ἄγνωστός μας «συκοφάντης» οὗτος πρέπει νὰ ἐσχετίζετο μὲ τὴν πρὸς Ἐλευσῖνα κειμένην *Ἱερὰν Συκῆν* τῶν Φυταλιδῶν καὶ θὰ ἐκαλεῖτο οὕτω διότι διαρκούντων τῶν μυστηρίων θὰ ἀπεκάλυπτε τὸ «σῦκον» τῶν θεῶν, ὡς βραδύτερον ὁ «ἱεροφάντης» τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ἀπεκάλυπτε τὸν «στάχυν» τῆς Δήμητρος. Ἄλλωστε κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ ἰδία θεὰ Δημήτηρ εἶχεν ἀμφοτέρων ἐκεῖ τὸ πρῶτον τὴν καλλιέργειαν διδάξει, δηλ. τὴν μὲν τῆς συκῆς εἰς τοὺς Φυταλίδας, τὴν δὲ τοῦ στάχεως εἰς τοὺς Εὐμολπίδας. Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι καὶ τὸ «σεῖστρον» τῆς Ἴσιδος, τὸ συχνὸν τοῦτο θρησκευτικὸν αἰγυπτιακὸν σύμβολον, παρὰ πολλῶν ἑρμηνεύεται ἤδη ὡς ὁμοίωμα σύκου μετὰ τοῦ μίσχου του. [2]

Ἐπιπροσθέτως εἰς τὴν συγκριτικὴν ἐκείνην πρὸ τριετίας ἔρευναν ἦσαν κυρίως τὰ ἔθιμα καὶ ὄχι τὸ ὄνομα, ἅτινα ἀπῄτουν ὥστε ἡ λ. *σῦκον* νὰ σημαίνῃ ὄχι μόνον τὸν καρπὸν τῆς συκῆς ἀλλὰ καὶ ἀμφότερα τὰ αἰδοῖα, ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπεχείρησα τότε εἰς τὴν ἐργασίαν μου ἐκείνην νὰ ἐξακριβώσω τὴν ἀληθῆ σημασίαν ὡρισμένων ἀρχαίων ἑλληνικῶν λέξεων: *σῦκον-συκολογῶ-συκοφαντῶ-συκάζω* κλπ. Ἐκ τῆς ἀδημοσιεύτου ἐκείνης διατριβῆς παραλαμβάνω ἐνταῦθα μόνον ὅσα σημεῖα ἀσχολοῦνται εἰδικῶς μὲ γλωσσικούς τινας ὅρους, τὴν ἀκριβῆ σημασίαν των καὶ τὴν βοήθειαν, ἣν παρέχουν διὰ τὴν κατανόησιν σημείων τινῶν τῶν ἀρχαίων κειμένων.

---

[1] Τὰ συμπεράσματα τῆς ἐργασίας μου ἐκείνης ἀνεκοινώθησαν καὶ ἐγένοντο εὐμενῶς ἀποδεκτὰ τὴν 13 Μαΐου 1946 εἰς τὸ Φροντιστήριον τοῦ ὄντως σοφοῦ ἑλληνιστοῦ καὶ σεβαστοῦ διδασκάλου μου Professor H. J. Rose εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ St. Andrews τῆς Σκωτίας.

[2] Ὅτι τὸ *«σεῖστρον»* δύναται σημασιολογικῶς νὰ σχετίζεται μὲ τὸ *«σῦκον»*, πλὴν τῶν ἄλλων ἐπιχειρημάτων τῶν ἀσχοληθέντων Αἰγυπτιολόγων, νομίζω ὅτι τοῦτο ἐνισχύεται καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς γλωσσικῶν στοιχείων: α) *«σεῖσαι·* συκοφαντῆσαι» (Ἡσύχιος). β) Ἡ ὄχι σπανία παρ' ἀρχαίοις σύνεκφορὰ τῶν ρημ. *«σείειν»* καὶ *«συκοφαντεῖν»*, ὥστε ν' ἀποτελοῦν ταῦτα τυπικὴν φράσιν. Βλ. Ἀντιφῶντος 6, 43 «ἑτέρους ἔσειε καὶ ἐσυκοφάντει». Ἄλλα παραδείγματα βλ. ἐν Λεξ. Liddell-Scott-Jones λ. συκοφαντέω.

Σῦκον: Σχετικῶς μὲ τὴν ἀνωτέρω εἰδικὴν σημασίαν τῆς λ. *σῦκον*, μία μόνη μαρτυρία ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἡ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν *Εἰρήνῃ* στίχος 1350. Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι χρησιμοποιεῖται, καθ' ὃν τρόπον χρησιμοποιεῖται, ὑπὸ τῆς παλαιᾶς ἀττικῆς κωμῳδίας, τοῦτο καὶ μόνον του σημαίνει ὅτι ἦτο σημασία ἥτις ἀπεφεύγετο μὲν νὰ χρησιμοποιῆται ὑπ' ἄλλων συγγραφέων, πάντως ὅμως ἀκουομένη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κωμῳδίᾳ εὐκόλως κατενοεῖτο παρ' ὅλου τοῦ ἀρχαίου ἀκροατηρίου, διότι θὰ ἦτο σημασία εὐρέως γνωστὴ εἰς τὰ λαϊκὰ στρώματα καὶ εἰς τὴν λαλουμένην των γλῶσσαν. Ἄλλωστε ἐδῶ ἀκριβῶς στηρίζεται ἀνέκαθεν μία τῶν ἐπιδιώξεων τῆς κωμῳδίας, δηλ. εἰς τὴν χρησιμοποίησιν λέξεων μὲ πασιγνώστους μὲν διφορουμένας ὅμως σημασίας, ὥστε νὰ προκληθῇ ἡ ἐπιδιωκομένη εὐχάριστος ἔκπληξις καὶ τὸ ἀπροσδόκητον ἀστεῖον.

Τὸ ἀνωτέρω χωρίον τῆς *Εἰρήνης* τοῦ Ἀριστοφάνους γενικῶς παρὰ πάντων θεωρεῖται ὡς σημαῖνον ἀποκλειστικῶς τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον. Τὴν γενικὴν γνώμην ταύτην ἀποδέχεται καὶ τὸ γνωστὸν Λεξικὸν Liddell-Scott (νεωτάτη ἔκδοσις Jones, 1940) γράφον: «*σῦκον III* = pudenda muliebria, Ar. Pax 1350».

Οἱ στίχοι ὅμως 1347—1350 τῆς ἐν λόγῳ κωμῳδίας ἔχουν ὡς ἑξῆς:

Ἡμιχόρ.	β'	Ὑμὴν Ὑμέναι' ὦ,	1347
Ἡμ.	α'	Ὑμὴν Ὑμέναι' ὦ.	
Ἡμ.	β'	*τοῦ μὲν* μέγα καὶ παχύ,	1349
Ἡμ.	α'	*τῆς δ'* ἡδὺ *τὸ σῦκον*.	1350

Τὸ ἀνωτέρω κείμενον εὑρίσκεται ἐν τέλει τῆς κωμῳδίας «Εἰρήνη», ὅτε γαμβρὸς καὶ νύμφη ἔχουν ἐξέλθει ἐπὶ σκηνῆς καὶ τὰ δύο ἡμιχόρια—μαζὶ μὲ τὰς ἐπικλήσεις πρὸς τὸν Ὑμέναιον—δὲν παραλείπουν νὰ ἐκφέρουν καὶ τὴν κρίσιν των δι' ἕκαστον τῶν δύο νεονύμφων. Νομίζω λοιπὸν ὅτι ἡ ὀρθὴ ἑρμηνεία τῶν δύο στίχων 1349—1350 ἔχει ὡς ἑξῆς: «Αὐτοῦ μὲν (τοῦ γαμβροῦ) τὸ *σῦκον* εἶναι μέγα καὶ παχύ. Αὐτῆς δὲ (τῆς νύμφης) τὸ σῦκον νόστιμον».

Τὸ ἄρθρον συνεπῶς τοῦ Λεξ. Liddell - Scott - Jones θὰ πρέπῃ νὰ διορθωθῇ ὡς ἑξῆς: «*σῦκον III* = τὸ αἰδοῖον ἀδιαφόρως, τό τε ἀνδρικὸν [1] καὶ τὸ γυναικεῖον, Ἀριστοφ. *Εἰρήνη* 1349—1350».

---

[1] Ἡ γινομένη ἐνταῦθα τὸ πρῶτον νέα αὕτη ἐξακρίβωσις, ὅτι ἡ λ. *σῦκον* σημαίνει παρ' ἀρχαίοις ὄχι μόνον τὸ γυναικεῖον ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνδρικὸν μόριον, πιστεύω ὅτι δύναται νῦν — ὡς διὰ μακρῶν θέλω δείξει εἰς ἑτοιμαζομένην μακρὰν μελέτην μου περὶ τοῦ Ἐνιαυτοῦ Δαίμονος — νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ, ἐν συσχετίσει καὶ πρὸς ἄλλας λατρευτικὰς ἐνδείξεις, εἰς τὴν διασάφησιν τοῦ γρίφου ὃν παρουσιάζει ὁ ὅρος «*τραγῳδία*» ὡς ὄνομα καὶ ὡς δυσερμήνευτον ἄλλως ἀρχαϊκὸν ἔθιμον.

Ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι μία ἐπὶ πλέον «ὑπόθεσις» προστιθεμένη εἰς τὰς τόσας μέχρι τοῦδε γραφείσας, ἀλλ' ὅτι πρόκειται περὶ γνώμης λίαν πιθανῆς, τοῦτο δύνανται προχείρως νὰ τὸ βε-

Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀρχαία αὕτη σημασία τῆς λ. *σῦκον* ἔχει διατηρηθῆ κατὰ παράδοσιν μέχρι καὶ σήμερον εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι παρ' ἡμῖν σήμερον δηλοῖ μόνον τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον. Οὕτω τὴν σημασίαν αὐτὴν ἔχει σήμερον ἡ λ. *σῦκο* εἰς Μακεδονίαν (Βελβενδός), Πόντον (Οἰνόη, Τραπεζοῦς), Ρόδον κ. ἀ. (Ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ).

Τὴν αὐτὴν σημασίαν τοῦ συμβολισμοῦ τοῦ γυναικείου αἰδοίου ἔχει εἰς τοὺς σημερινοὺς Ἰταλοὺς εἰδικὸν σχῆμα γινόμενον διὰ τῆς χειρός, καθ' ὃ πάντες οἱ δάκτυλοι τῆς μιᾶς χειρὸς εἶναι συνεσφιγμένοι εἰς σύνηθες σχῆμα γρόνθου μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ ἀντίχειρ προβάλλεται ἐπιδεικτικῶς διὰ μέσου τοῦ δείκτου καὶ τοῦ μέσου δακτύλου. Τὸ σχῆμα τοῦτο εἶναι κατ' ἐξοχὴν ὑβριστικὸν καὶ εἶναι γνωστὸν ἰταλιστὶ μὲ τὸν ὅρον «*far le fiche*». [1]

βαιώσουν πλὴν ἄλλων καὶ αἱ ἑξῆς ἐνδείξεις: α) Ὅτι ὁ ἱεροφάντης τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων πιθανώτατα ἐτέλει ὁμοῦ μὲ τὴν ἱέρειαν «*δρώμενόν*» τι μιμητικῆς συνουσίας, κατὰ μίμησιν τοῦ ἀρχικοῦ προτύπου μεταξὺ Διὸς καὶ Δηοῦς. (Βλ. τὴν ἀρχαίαν μαρτυρίαν τοῦ Ἀστερίου: «*Οὐκ ἐκεῖ τὸ καταβάσιον τὸ σκοτεινὸν καὶ αἱ σεμναὶ τοῦ ἱεροφάντου πρὸς τὴν ἱερείαν συντυχίαι μόνου πρὸς μόνην;*») *β)* Ὅτι ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Δηώ, τὰ δύο ταῦτα πρότυπα τοῦ Ἐλευσινιακοῦ ἱεροῦ γάμου, ὄντως ἐμυθολογεῖτο ὅτι προέβησαν εἰς τὴν γνωστὴν βιαίαν συνουσίαν, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον ἐπανελαμβάνετο καὶ τὸ ἀσαφὲς «τραγοσκελὲς» μίμημα τῆς ἀρχαίας μαρτυρίας. Βλ. τὴν σχετικὴν μαρτυρίαν τοῦ Ψελλοῦ: «*τὰ δέ γε μυστήρια τούτων, οἷα αὐτίκα τὰ Ἐλευσίνια, τὸν μυθικὸν ὑποκρίνεται Δία μιγνύμενον τῇ Δηοῖ, ἤγουν τῇ Δήμητρι.... Ἐφ' οἷς καὶ τι τραγοσκελὲς μίμημα παθαινόμενον περὶ τοῖς διδύμοις, ὅτιπερ ὁ Ζεύς, δίκας ἀποτιννὺς τῆς βίας τῇ Δήμητρι τράγου ὄρχεις ἀποτεμὼν τῷ κόλπῳ ταύτης κατέθετο...*», πρᾶξιν τὴν ὁποίαν καὶ ὁ ἱεροφάντης - συκοφάντης πρέπει ἀσφαλῶς νὰ ἐπανελάμβανε κατὰ τὰ σχετικὰ μιμητικὰ «δρώμενα» μὲ τὰ ἀποταμέντα «σῦκα».

Ἡ φρ. «*τράγου ὄρχεις*» εἶναι μετάφρασις ἀντὶ ἀρχικοῦ «*τράγου σῦκα*», ἤτοι ἀρσενικὰ «σῦκα» (=ὄρχεις) τοῦ «*τράγου*», τῆς ἀγρίας δηλ. ἀρσενικῆς συκῆς χρησιμοποιούμενα συμβολικῶς ὑπὸ τοῦ συκοφάντου - ἱεροφάντου. (*Τράγος* ἀρχ. ἑλλ.= ἡ ἀγρία συκῆ, ἡ *ἀρσενικὴ* δηλονότι κατὰ τὴν γονιμοποίησιν τῆς *θηλείας* ἡμέρου συκῆς. *Τράγου ὄρχεις*=τὰ ἀποτεμνόμενα σῦκα τῆς ἀγρίας συκῆς, τὰ ἐντιθέμενα ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ἡμέρου θηλείας συκῆς πρὸς γονιμοποίησίν της). Ἂς ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὸ πρὸς Ἐλευσῖνα προάστιον *Ἱερὰ Συκῆ* καὶ τὴν ἐκεῖ περὶ τῆς καλλιεργείας τῶν «σύκων» μυθολογίαν τῆς Δήμητρος, ὡς καὶ τὸν *Δία Συκάσιον*. Προσθετέον ἐπίσης ὅτι παρὰ Λατίνοις ἡ ἀγρία συκῆ καλεῖται *caprificus*, (ἐνῶ ἡ λ. *caper*=τράγος, ἀγρία αἶξ) καὶ ὅτι ἀρχαιοτάτη ὑπῆρχεν ἐπίσης καὶ παρ' αὐτοῖς ἑορτή, ἥτις ἐσχετίζετο μὲ τὰς ἀγρίας συκᾶς καὶ ἐτελεῖτο πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου τοῦ Διὸς Ἥρας (διὸ καὶ ἡ Ἥρα ἐν τῇ ἑορτῇ ταύτῃ ἐκαλεῖτο *Juno Caprotina*). [Περὶ *τραγῳδίας* βλ. καὶ Α. Χ. Χατζῆν, περιοδ. «Πνεῦμα» 4 (1944) σ. 5 κέξ. (πληροφορία κ. Γ. Κουρμούλη. κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς παρούσης ἐργασίας μου). Τὰ ἐπιχειρήματα καὶ συμπεράσματα τοῦ κ. Ἀ. Χατζῆ διαφέρουν ἐντελῶς τῶν ἡμετέρων.]

[1] A. Hoare, A short Italian Dictionary, λέξ. *fica*.

Σήμερον εἰς τὴν ἰταλικὴν *il fico* σημαίνει = τὸ σῦκον ἤτοι τὸν καρπὸν τῆς συκῆς, καὶ *la fica* = τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον. Ἡ ἰταλικὴ χειρονομία εἶναι γνωστὴ καὶ ἐν Γαλλίᾳ καλουμένη «faire la figue», ἐν Γερμανίᾳ καλουμένη «die Feige weisen». Εἶναι γνωστὴ καὶ εἰς ἄλλους τινὰς λαούς, ἐπίσης καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὅπου ἡ φέρεται ἀνωνύμως ἢ ἐνιαχοῦ καλεῖται ὁ *στροῦντζος* (Νέα Ἔφεσος), ὁ *ποῦλλος* (Κάρπαθος, Κρήτη), ὁ *κούτσουλος* (ἀκαθορίστου τόπου), ἡ «*τσουτσουνίτσα*» (Πάνιτσα, δῆμος Μαλευρίου, ἐπαρχ. Γυθείου). Τὰ ὀνόματα ταῦτα, πλὴν τοῦ τελευταίου, ὡς καὶ τὴν περιγραφὴν τοῦ σχήματος ἀναγράφει ὁ *Ν. Γ. Πολίτης* (Λαογραφία 4, 663—666). Περαιτέρω ὁ Ν. Γ. Πολίτης δέχεται ὅτι τὸ σχῆμα τοῦτο θὰ ἦτο γνωστὸν καὶ ἐν ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, καὶ ὑποθέτει ὅτι πιθανῶς καὶ τὸ σχῆμα τοῦτο, τὸ γινόμενον διὰ τῶν δακτύλων, θὰ ἐκαλεῖτο καὶ τότε *σῦκον*, καίτοι τοιοῦτόν τι εἶναι ὅλως ἀμάρτυρον. Ἐν συνεχείᾳ δὲ συμφωνεῖ (Λαογραφία 4, 665) μετὰ τοῦ Sittl δεχομένου ὅτι ἡ ἀρχ. λέξις *συκοφάντης* πιθανῶς ἐσήμαινε «τὸν ὑβριστήν, τὸν δεικνύοντα τὸ σῦκον» δηλ. τὸ συμβολικὸν τοῦτο ὑβριστικὸν σχῆμα.

Γενικῶς, ἐξ ὅσων γνωρίζω, μεταξὺ ὅλων τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὸ θέμα ὑπάρχει μέχρι τοῦδε γενικὴ συμφωνία εἰς τὸ ὅτι τὸ εὐρέως διαδεδομένον τοῦτο σχῆμα «far le fiche» συμβολίζει ἀποκλειστικῶς τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον. Ἡ ὀρθὴ ὅμως ἑρμηνεία τοῦ σχήματος τούτου νομίζω ὅτι πιθανώτατα εἶναι ἐντελῶς διαφορετική, καὶ τοῦτο κυρίως διὰ τοὺς ἑξῆς τέσσαρας λόγους:

1. Ἐν πρώτοις γλωσσικῶς, ἡ ἰταλ. φράσις ἐκφέρεται κατὰ πληθυντικὸν far le fiche, δηλ. κάμνειν, συμβολίζειν τὰ σῦκα ἢ αἰδοῖα. Εἶναι ὅθεν πιθανὸν ὅτι ὁ πληθυντικὸς οὗτος ὑποδηλοῖ συμβολισμὸν ἀμφοτέρων τῶν αἰδοίων ἤτοι ἀνδρικοῦ καὶ γυναικείου [1]. Σὺν τῷ χρόνῳ ὁ ἑνικὸς la fica περιωρίσθη εἰς τὴν νῦν λαλουμένην ἰταλικὴν νὰ σημαίνῃ μόνον τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι παράδοξον. Πράγματι δὲ συμβαίνει ὄνομα, ὅπερ παλαιότερον ἐδήλωνεν ἀμφότερα τὰ αἰδοῖα, εἰς νεωτέραν ἐποχὴν νὰ δηλώνῃ μόνον τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν. Ἀκριβῶς ὅμοιον συνέβη καὶ εἰς τὴν ἑλληνικήν, ὅπου παρ' ἀρχαίοις μὲν *σῦκον* ὡς εἴδομεν ἐσήμαινεν ἀμφότερα τὰ αἰδοῖα, νῦν δὲ *σῦκο* εἰς τὴν λαλουμένην δηλοῖ μόνον τὸ γυναικεῖον. Παρόμοιον συνέβη καὶ μὲ ἄλλην ἀρχαίαν ἑλληνικὴν λέξιν. Εἶναι ἡ λ. *ἵππος*, ἥτις, ὅπως καὶ τὸ σῦκον, ἐσήμαινε καὶ τὸ ἄνδρικὸν καὶ τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον (βλ. *Ἡσύ-*

---

[1] Συνώνυμος πρὸς τὴν φράσιν far le fiche (εὐγενεστέρα ὅμως εἰς ἔκφρασιν) καὶ δηλωτικὴ τοῦ αὐτοῦ ὑβριστικοῦ σχήματος εἶναι ἡ ἰταλ. φράσις far le castagne (βλ. C. Ferrari καὶ J. Caccia, Grand Dictionnaire Italien - Francais, Paris 1921, λέξ. fica). Παρατηρητέον ὅτι καὶ ἐν τῇ φράσει ταύτῃ far le castagne ὁ ἀριθμὸς εἶναι πληθυντικὸς (κάμνειν, δεικνύειν, συμβολίζειν τὰ κάστανα καὶ ὄχι τὸ κάστανον. La castagna ἑνικὸς, le castagne πληθ.).

χιον «ἵππον· τὸ μόριον καὶ τὸ τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ ἀνδρός»). Τώρα ὅμως ἡ λ. *ἄλογο* (ἐν Λέσβῳ) περιωρίσθη καὶ σημαίνει μόνον τὸ ἀνδρικὸν μόριον (βλ. Ἱστορικὸν Λεξικόν, τόμ. Α΄ σελ. 473, λέξις *ἄλογο* 4).

2. Καὶ αὐτὰ τὰ νεοελληνικὰ ὀνόματα τοῦ σχήματος, ὅσα ὁ Ν. Γ. Πολίτης ἀναγράφει—βλ. ἀνωτέρω *ὁ στροῦντζος, ὁ ποῦλλος, ὁ κούτσουλος*—εἶναι πάντα *ἀρσενικοῦ* γένους, πρᾶγμα ποὺ μὲ κάμνει νὰ δέχωμαι ὅτι, ἂς εἶναι νῦν ἡ καταγωγή των δυσδιάγνωστος καὶ ἀμφίβολος, πάντως φαίνεται ὅτι ὀφείλονται εἰς ἀρχικὴν ἰδέαν ὅτι τὸ σχῆμα τοῦτο κάτι τὸ ἀρσενικὸν συμβολικῶς παρίστα.

3. Ὄντως τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς σχῆμα παρετήρησα ὅτι γίνεται ἐν Β. Α. Μάνῃ (δῆμος Μαλευρίου) καὶ ὅπου ὁ διὰ μέσου τοῦ δείκτου καὶ τοῦ μέσου δακτύλου προβαλλόμενος ἀντίχειρ κινεῖται ἐπιδεικτικῶς. Τὸ σχῆμα τοῦτο ἐπιδεικνύεται χαϊδευτικῶς καὶ δι᾽ ἀστειότητα πρὸς τοὺς μικροὺς παῖδας, πρὸς τοὺς ὁποίους ρητῶς λέγεται ὅτι ὁ κινούμενος ἀντίχειρ παριστᾷ τὴν «τσουτσουνίτσα» ἢ «τσουτσούνα» των, ἤτοι — κατὰ τὸ ἐκεῖ γλωσσικὸν ἰδίωμα— τὸ ἀρσενικόν των μόριον.

4. Τὸ αὐτὸ σχῆμα τῶν δακτύλων τῆς χειρὸς ἀνευρίσκεται εἰς πολλὰ μικρὰ μνημεῖα, ἰδίως᾽ ὁμοιώματά του, ἅτινα ἐχρησιμοποιοῦντο παρ᾽ ἀρχαίοις Ρωμαίοις ὡς φυλακτήρια καὶ προβασκάνια, χρῆσις ἥτις ἀκόμη καὶ σήμερον ἀπαντᾷ κατὰ παράδοσιν γινομένη ἐν Ἰταλίᾳ (βλ. Ν. Γ. Πολίτην, Λαογραφία 4, 664). Εἰς τὰ ἀρχαῖα ὅμως Ρωμαϊκὰ μνημεῖα τὸ σχῆμα τοῦτο παρατηροῦμεν ὅτι συμβολίζει κυρίως τὸν φαλλόν. (Βλ. τὸν κατάλογον τῶν ἐκθεμάτων τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ Verulamium Museum, ἐπιγραφόμενον: *Ph. Corder*, The Verulamium Museum and its collections, ἰδίως σελ. 19 καὶ εἰκὼν 11).

Πιστεύω ὅτι ἐκ πάντων τῶν στοιχείων τούτων δυνάμεθα νῦν μετὰ πιθανότητος νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ ἀρχαῖον τοῦτο σχῆμα δὲν ἐσυμβόλιζεν ὁτὲ μὲν τὸ ἀνδρικόν, ὁτὲ δὲ τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον, ἀλλ᾽ ὅτι πρὶν νὰ γίνῃ ἡ εἰς τὰ καθ᾽ ἕκαστον διάσπασις τῆς παραδόσεως τὸ σχῆμα τοῦτο ἀρχικῶς ἐσυμβόλιζεν ἀμφότερα συγχρόνως τὰ αἰδοῖα, ἤτοι ὁ μὲν ἀντίχειρ τὸ ἀνδρικὸν σῦκον, οἱ δὲ ἑκατέρωθεν τούτου δάκτυλοι, δείκτης καὶ μέσος, τὸ γυναικεῖον. Ἡ ὅλη δ᾽ αὕτη «συμβολικὴ συνουσία» ἐπιδεικτικῶς γινομένη νομίζω ὅτι εἰς μὲν τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν δικαιολογημένως ἐπιστεύετο ὅτι ἤσκει σφόδρα ἀλεξίκακον ἐπιρροὴν — διὸ καὶ τὸ συμβολικὸν τοῦτο σχῆμα ἐγίνετο καὶ κατὰ παράδοσιν γίνεται θέμα προσωπικῶν κοσμημάτων καὶ προστατευτικῶν περιάπτων καὶ προβασκανίων,— νῦν δὲ τὸ αὐτὸ συμβολικὸν σχῆμα κατήντησε νὰ θεωρῆται δεινῶς ὑβριστικὸν καὶ χλευαστικὸν σχῆμα. Πάντως ἡ ἀποτρεπτικὴ χρῆσις καὶ τοῦ σχήματος τούτου καὶ τοῦ «φασκελώματος» καὶ ἄλλων πολλῶν παρομοίων εἶναι ἡ ἀρχικὴ πρώτη, ἡ δὲ ὑβρι-

στική των σημασία καὶ ὁ χλευασμὸς καὶ ἡ ἀστειότης εἶναι στάδια δευτερογενῆ, καὶ τοῦτο παρὰ τὰς σχετικὰς ἀντιρρήσεις καὶ τὸ συμπέρασμα τοῦ ἀειμνήστου καὶ σεβαστοῦ Ν. Γ. Πολίτου εἰς τὴν κατὰ τὰ ἄλλα ἀρίστην πραγματείαν του περὶ τῶν ὑβριστικῶν σχημάτων [1].

* * *

Συκολογῶ. Σήμερον τὸ ρῆμα τοῦτο σημαίνει συλλέγω σῦκα. Ἐπειδὴ οἱ ὑψηλοὶ τὸ ἀνάστημα εὐκόλως φθάνουν τοὺς κλάδους συκῆς καὶ συλλέγουν τὰ σῦκα ἐνῷ οἱ κοντοὶ ἁπλῶς κοιτάζουν ὑψηλά, ἐκ τοῦ συνήθους τούτου γεγονότος προῆλθεν ἡ παραστατικὴ σημερινὴ Ροδιακὴ παροιμία:

Ὁ μακρὺς συκολοᾷ
κι ὁ κοντὸς χασκολοᾷ. [2]

Τὴν ἰδίαν σημασίαν τοῦ συλλέγειν σῦκα πιθανώτατα θὰ εἶχε τὸ ρῆμα τοῦτο καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἡ σημασία ὅμως αὕτη δὲν μαρτυρεῖται, καὶ τοῦτο παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τῶν συντακτῶν τοῦ Λεξ. Liddell - Scott - Jones. Γράφουν δ' οὗτοι ὡς ἑξῆς: «***συκολογέω,*** gather figs, Ar. Pax 1346 (lyr.)». [3]

Τὸ κείμενον ὅμως τοῦ Ἀριστοφάνους ἔχει ὡς ἑξῆς (Εἰρήνη 1342—1346):

Ἡμιχ. β΄ Ὑμὴν Ὑμέναι' ὦ,
Ἡμ. α΄ Ὑμὴν Ὑμέναι' ὦ.
Τρυγαῖος. Οἰκήσετε γοῦν καλῶς 1344
οὐ πράγματ' ἔχοντες, ἀλ-
λὰ συκολογοῦντες. 1346

Οἱ ἀκολουθοῦντες τὸ «συκολογοῦντες» στίχοι 1347—1350 δημοσιεύονται ὀλίγον ἀνωτέρω καὶ ὁ ἀναγνώστης, ἔχων προχείρως ὑπ' ὄψιν του ὅλην τὴν περικοπήν, ἀμέσως ἀντιλαμβάνεται περὶ ποίων «σύκων» γίνεται ἐνταῦθα λόγος καὶ τί εἴδους «συκολογοῦντες» νοοῦνται οὗτοι τόσον ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν ἀκροατῶν του. Νομίζω ὅτι θὰ πρέπῃ νὰ ἑρμηνεύσωμεν τοὺς στίχους τούτους 1344—1346 ὡς ἑξῆς: «Λοιπὸν θὰ ζήσετε ὡραῖα, μὴ ἔχοντες ἐνοχλήσεις, ἀλλ' (ἀμερίμνως) ἀσχολούμενοι μὲ τὰ αἰδοῖα σας». Δηλ. σημασία καὶ ὕφος ποὺ ταιριάζουν τόσον πολὺ εἰς τὸν Ἀριστοφάνη καὶ τὴν τέχνην του εἰς ὑπονοούμενα.

Ὄντως ἐν ὅσῳ διήρκει ὁ μακροχρόνιος πόλεμος καὶ «πράγματα εἶχον» πολλὰ οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἐπίσης χωρισμένα τὰ ἀνδρόγυνα δὲν «*ἐσυκολόγουν*», γεγονὸς ὅπερ καὶ ἀπὸ τὴν *Εἰρήνην* καὶ ἀπὸ τὴν *Λυσιστράτην* καὶ ἀπὸ ὅλας τὰς κωμω-

---

[1] *Ν. Γ. Πολίτου*, Ὑβριστικὰ σχήματα, *Λαογραφία* 4 (1913) 601 κέξ., ἰδίως βλ. σελ. 664 - 665.

[2] *Γ. Δρακίδου*, Ροδιακὰ σελ. 203.

[3] Δηλ. «*συκολογέω*, συλλέγω σῦκα, Ἀριστ. *Εἰρήνη* 1346 (χορικὸν)».

δίας τῶν χρόνων τοῦ πολέμου γίνεται φανερὸν ὅτι πολλὰ πράγματα παρεῖχεν εἰς τοὺς ἥρωας τοῦ Ἀριστοφάνους. Ὅτι τοιαύτην σημασίαν ἔχει τὸ ἐνταῦθα «συκολογοῦντες» καὶ ὅτι τοιαύτην εὐεργεσίαν ἐπιτυγχάνει διὰ τῆς εἰρήνης ὁ Τρυγαῖος νὰ παράσχῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας, τοῦτο γίνεται φανερὸν καὶ ἐκ τῆς ἀντιβολῆς τοῦ ἐνταῦθα χωρίου πρὸς ἄλλο προηγούμενον τῆς αὐτῆς *Εἰρήνης* στίχ. 865 κέξ., ὅπου ὁ ἴδιος ὁ Τρυγαῖος δικαίως ἐπαινεῖ ἑαυτὸν διὰ τὸ κατόρθωμά του:

ὅστις εἰς
ὄχημα κανθάρου ἐπιβὰς
ἔσωσα τοὺς Ἕλληνας, ὥστ'
ἐν τοῖς ἀγροῖσιν αὐτοὺς
ἅπαντας ὄντας *ἀσφαλῶς*
βινεῖν τε καὶ καθεύδειν.

Ἀναλόγως λοιπὸν θὰ πρέπῃ νὰ διορθωθῇ καὶ τὸ σχετικὸν ἄρθρον τοῦ Λεξ. Liddell - Scott - Jones: «*συκολογέω* = ἀσχολοῦμαι μὲ τὰ γεννητικὰ μόρια, Ἀριστοφ. Εἰρήνη 1346. πβ. *σῦκον III*».

Συκοφαντῶ. Παραλλήλως πρὸς τὴν κοινὴν σημασίαν τοῦ ρήματος (=ψευδῶς κατηγορῶ τινά, τὸν ἐκβιάζω) παραδίδεται καὶ ἡ σημασία «*συκοφαντῶ* = κνίζω ἐρωτικῶς» (βλ. Λεξ. Liddell - Scott - Jones λ. συκοφαντῶ II»).

Τὴν μαρτυρίαν τῆς σημασίας παρέχει ὁ Σουΐδας γράφων: «Συκοφαντεῖν. κνίζειν ἐρωτικῶς. οὕτως Πλάτων καὶ Μένανδρος». [1] Πλάτων ἐνταῦθα εἶναι ὄχι ὁ φιλόσοφος ἀλλ' ὁ κωμικὸς Πλάτων.

Ἡ σημασία αὕτη τοῦ ρήμ. συκοφαντῶ, ὅπως ἦτο μέχρι τοῦδε ἀπομεμονωμένη, εὐλόγως ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς περίεργος καὶ ἴσως ὕποπτος. Τώρα ὅμως —ἐξεταζομένη ὁμοῦ μὲ τὴν συναγομένην παλαιὰν καὶ μέχρι τοῦδε ἄγνωστον λατρευτικὴν σημασίαν τῆς λ. συκοφάντης, ὡς ἐπίσης καὶ μετὰ τῆς ἀνωτέρω ἀναπτυχθείσης σημασίας τῶν λ. *σῦκον* - *συκολογέω* καὶ (βλ. κατωτέρω) τῆς λ. *συκάζω*— φαίνεται σημασία ὄχι μόνον ἱστορικῶς ἀληθὴς ἀλλὰ καὶ ὡς ἡ ἀρχικὴ καὶ πρώτη τοῦ ρ. συκοφαντῶ. Ἂς προσέξωμεν ἐπίσης τὸ γεγονὸς ὅτι τὴν προκειμένην σημασίαν τοῦ συκοφαντῶ πάλιν κωμῳδιογράφοι τὴν μαρτυροῦν (Πλάτων κωμικὸς καὶ Μένανδρος), ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὴν σημασίαν τῶν ἀνωτέρω ἐξετασθεισῶν λέξεων *σῦκον* (Ἀριστοφάνης) καὶ *συκολογῶ* (Ἀριστοφάνης).

Συκάζω. Ὁ Ἀριστοφάνης (Ὄρνιθες 1699) χρησιμοποιεῖ τὸ ρῆμα τοῦτο, τὸ δὲ Λεξ. Liddell - Scott - Jones ἑρμηνεύει τὸ χωρίον αὐτὸ τῶν Ὀρνίθων ὡς ἑξῆς:

---

[1] *Πλάτων κωμικὸς* 255 (ἔκδ. T. Kock, CAF I σελ. 601 κέξ). *Μένανδρος* 1071 (ἔκδ. T. Kock, CAF III σελ. 3 κέξ).

«*συκάζω* (συκῆ) συλλέγω ἢ δρέπω ὥριμα σῦκα, Ἀριστοφ. Ὄρνιθ. 1699 (χορικόν), μὲ λογοπαίγνιον ἐπὶ τοῦ συκοφαντέω, πβ. *συκαστής*». [1]

Τὸ κείμενον τῶν Ὀρνίθων (1695—1699) ἔχει ὡς ἑξῆς:

πανοῦργον ἐγ-
γλωττογαστόρων γένος,
οἳ θερίζουσίν τε καὶ σπεί-
ρουσι καὶ τρυγῶσι ταῖς γλώτ-
ταισι *συκάζουσί τε*.

Ὑποθέτω ὅτι ἡ ἑρμηνεία τῶν τριῶν τελευταίων στίχων πιθανώτατα ἔχει ὡς ἑξῆς: «οἱ ὁποῖοι καὶ θερίζουν καὶ σπείρουν καὶ τρυγοῦν μὲ τὰς γλώσσας των καὶ (ἀκόμη) *ἐρωτοτροποῦν*», ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει κατὰ τοὺς ἔρωτας τῶν πτηνῶν. Τὴν ἑρμηνείαν αὐτὴν στηρίζω εἰς τὰ ἑξῆς: α) Εἶναι ἀκριβῶς ἔτσι τὸ ὕφος τοῦ Ἀριστοφάνους νὰ ἀπαριθμῇ κατὰ παράταξιν ἄλλα βιοτικὰ εἴδη καὶ αἴφνης νὰ καταλήγῃ εἰς διφορούμενον αἰσχρόν, μὲ σκοπὸν νὰ αἰφνιδιάσῃ τὸ ἀκροατήριόν του καὶ τοῦ ἐπισπάσῃ τὸν γέλωτα. Εἶναι τοῦτο ἡ οἰκεία ἀτμόσφαιρα πάσης σχεδὸν κωμωδίας (βλ. τὰς σημερινὰς «Ἐπιθεωρήσεις» τῶν ἐλαφρῶν θεάτρων μας), τοῦ δὲ Ἀριστοφάνους ἰδιαιτέρως. β) Ἐκ τῆς ρητῆς μαρτυρίας τοῦ Ἡσυχίου «*συκάζει*... καὶ τὸ κνίζειν ἐν ταῖς ἐρωτικαῖς ὁμιλίαις», μαρτυρία τὴν ὁποίαν ὅμως τὸ Λεξ. Liddell - Scott - Jones δὲν ἔχει λάβει ὑπ' ὄψιν του. Βλ. καὶ τὸ τοῦ Σουΐδα συνώνυμον «*συκοφαντεῖν*· κνίζειν ἐρωτικῶς».

γ) Ἐκ τῆς μαρτυρίας ἑνὸς ἄλλου ποιητοῦ, ἐπίσης κωμωδιογράφου τῆς ἀττικῆς κωμωδίας, τοῦ Στράττιδος. [2] Οὗτος ἐν ἀποσπάσματι τῆς κωμωδίας του «Ἀταλάντη» γράφει: «Λαγίσκαν τὴν Ἱπποκράτους παλλακὴν εὑρεῖν με συκάζουσαν». Τὴν σημασίαν τοῦ χωρίου τούτου τὸ Λεξ. Liddell - Scott - Jones (*συκάζω* II) τὴν θεωρεῖ σκοτεινήν, πάντως ὅμως τὴν συνδέει μὲ τὸ ρ. «συκοφαντέω II=κνίζω ἐρωτικῶς». Φαίνεται ὄντως πιθανὸν ὅτι ἐνταῦθα «*συκάζουσαν*» σημαίνει ὅτι ἡ παλλακὴ Λαγίσκα ἢ ἐν κυριολεξίᾳ ἠσχολεῖτο εἰς ἐρωτικὰς θωπείας ἢ «*ἐσύκαζεν*» ἐν μεταφορικῇ σημασίᾳ, δηλ. ἠτένιζε προκλητικῶς μὲ φανερὸν ἐρωτισμὸν καὶ περιπάθειαν. Κατόπιν ὅλων αὐτῶν νομίζω ὅτι τὸ ἐνταῦθα «*συκάζω*» τοῦ Ἀριστοφάνους (Ὄρνιθες 1699) πρέπει νὰ συνδεθῇ μὲ τὸ «*συκάζουσα*» τοῦ Στράττιδος, τὸ «*συκάζω*» τοῦ Ἡσυχίου, καὶ μὲ ὅλας τὰς ἐν τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ ἐξετασθείσας ὁμοίας σημασίας τῆς γλωσσικῆς ὁμάδος «σῦκον, συκοφάντης καὶ παράγωγα».

Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ

---

[1] Τὸ Λεξ. Liddell - Scott - Jones γράφει: «συκάζω (συκῆ) gather or pluck ripe figs, Ar. Av. 1699 (lyr. with a play on συκοφαντέω, cf. συκαστής»).

[2] *Στράττις* (ἔκδ. T. Cock CAF I, σελ. 711).